

ÖTÜKEN

KÖL TİGİN ÜNLEMESİ

Hakan İlhan Kurt

Köl Tigin'in doğumunu,
savaşlarını, kahramanlıklarını
ve ölümünü konu edinir.

YAYIN NU: 1393

KÜLTÜR SERİSİ: 813

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-795-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Baskı: 2013, Berikan

2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Çalık

Kapak Resmi: Ressam Mehmet Sağ'ın koleksiyonundan alınmıştır

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ

Göztepe mah. Kazım Karabekir cad. No: 32

Mahmutbey-Bağcılar/İSTANBUL

Tel: (0212) 446 38 88 Pbx • Faks: (0212) 446 38 90

Sertifika Numarası: 44011

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

HAKAN İLHAN KURT; 1976 yılında Tarsus'ta doğdu.

2002 yılında Niğde Üniversitesi'nden mezun oldu.

Töre, Kurgan Edebiyat, Siyah-Beyaz Kültür, İnziva, Herfene, Yeni Düşünce, Başarı Edebiyat, Temrîn, Şiar Dergi, Edebice Ayarsız Dergi ve Dönence ile çeşitli yerel edebiyat dergilerinde şiirleri yayınlandı.

Kamu kuruluşunda memurdur ve Mersin'de yaşamaktadır.

Evli ve bir kız, iki erkek olmak üzere üç çocuk sahibidir.

Eserleri: *Gülizâr Divânı* (Ankara 2013), *Kutalmıçoğlu Süleyman-şâh Ululaması* (İstanbul 2015), *Belemir* (İstanbul 2017), *Köl Tigin Ünlemesi* (İstanbul 2019)”

İÇİNDEKİLER

1. /11

Bu, Kutlug Tudun'un ve
İl-Bilge Katun'un yoluklandığı,
Er kişi Köl Tigin'in Gök Tanrı izniyle soluklandığıdır;

2./ 15

Gök illi Kutlug Tudun'un
Köl Tigin'in doğumuyla hislenmesi,
Ayguçı Tonyukuk ile birlikte
kaba dağlardan seslenmesidir;

3. /18

Köl Tigin'in gürbüzleşip boylanması,
Dile gelip söylenmesi, huylanmasıdır;

4. /20

Kapgan Kağan'ın, Ayguçı Tonyukuk'la
Kuzey Çin'e doğru atılması,
Ve Köl Tigin'in,
ağabeyi Bilge Şad ile bu akına katılmasıdır;

5. /22

Gök Ordu'nun, Ong-Tutuk başlı,
beş tümenlik Çin Ordusu'nu görmeleri,
Beş tümenlik Çin Ordusuyla
Iduk Baş göğsünde savaşa girmeleridir;

6. /25

Köl Tigin'in ilk defa kılıç kaldırması,
Çinlilere yaya olarak saldırması,
Ong-Tutuk'un pusatlı yurcunu tutsak etmesi,
Tutsak edip, tutsağı ile toyuga gitmesidir;

7. /29

Ordos'un ve Kansu'nun, akın akın evleşmesi,
Her akın sonrasında, Köl Tigin'in devleşmesidir;

8. /32

Kapgan Kağan ile Ayguç Tonyukuk'un kineşmesi,
Hem kağanın, hem de ayguçının derince konuşmasıdır;

9. /35

Göktürklerin gök akınlarının artması,
Çinlilerin, büyük bir ordu çıkartması,
Köl Tigin'in zamanı söz ile tartmasıdır;

10. /37

Köl Tigin'in acun üzere yirmibir yaşına ermesi,
Eriş Çinlilerle
Mingşa Dağı Savaşı'na girmesidir;

11. /43

Yir-Bayırkuların Ulug İrkin öncüsünde
Gök Bodun'a tuğ kaldırması,
Köl Tigin'in Yir-Bayırkuları
Türgi-Yargun Göl'de kavgadan yıldırmasıdır;

12. /48

Çikler'le Azlar'ın bir olup ayaklanması,
Bu ayaklanmanın kineşli uyaklanmasıdır;

13. /52

İsyancı sekiz tümen Kırgız'a baskın yapılması,
Baskınla birlikte Kırgızlar'ın korkuya kapılmasıdır;

14. /58

Ayaklanan Türgiş'in Bolçu'da yoklanması,
Türgiş başlısı Şöke Kagan'ın haklanmasıdır;

15. /67

Gök Türkler'in Semerkant hükümdarı Tarhun'a
yardıma gitmeleri,
Seyhun Irmağı'nı geçip, Demirkapı'ya kadar
ordu sevk etmeleridir;

16. /73

Kanı bir Karlukların güçlenip Göktürk'e yağı olması,
Üç yıl süren bu kavganın Tamag Iduk Baş'ta
son bulması,

Daha önce de isyan etmiş Azların yeniden azması
Ve Köl Tigin'in, Kara Göl'de Azları bir daha bozması,
Sonra da Dokuz Soy'un Ezgili'nin bunu fırsat bilmesi,
Köl Tigin'in pusatlanması, Onları târihten silmesidir;

17. /79

Öz kardeşin öz kardeşine yağı olup, kılıç kaldırması,
Köl Tigin'in Dokuz Oğuz'a bir yılda beş defa saldırmasıdır;

18. /90

Yır-Bayırkuların Togla Ögüz civarında birleşmesi,
Gök Ordu'ya karşı yeniden pusat kuşanıp, erleşmesi;
Kavgan Kağan'ın Söğüt Ormanı'nda üzengi sürmesi,
Utku esriği başının kesilip uçmağa yürümesidir;

●
19. /98

İnel'in kağanlığına karşı Köl Tigin'in doğanlığı,
Bilge Şad'ın örgüne çıkması, Gök Bodun'a kağanlığı,
Çin Ülkesi'ne giden Ayguç'ın sağışlanması,
İl-Teriş Kutlug Kağan hakkı için bağışlanmasıdır;

●
20. /102

Onaltı yıl durgunluktan sonra
Köl Tigin'in son bir defa soluk alışı,
Ünlemesi ile bengü taştan kalışıdır;

KÖL TİGİN KİTÂBESİ

Güney Yüzü	109
Doğu Yüzü	113
Kuzey Yüzü	120
Kuzeydoğu Yüzü	123
Güneydoğu Yüzü	124
Güneybatı Yüzü	124
Batı Yüzü	124

I.
Bu, Kutlug Tudun'un ve
İl-Bilge Katun'un yoluklandığı,
Er kişi Köl Tigin'in Gök Tanrı izniyle soluklandıdır;

I.

Aydaşı var, sırdaşı var,
Kara günde yardaşı var;
Oğlu, kızı, kardaşı var,

- Ay çekildi, sabah yakın:
Göğü tutun... Suya bakın!

Ağ düzüne, minderine,
Ala sayvan gönderine,
Batıp batıp en derine,

- Ay çekildi, sabah yakın:
Tanrı'dandır çakan çakın!

Erde kavga hüner olmuş,
Onar, yüzer, biner olmuş.
Gün, doğuma döner olmuş

- Ay çekildi, sabah yakın:
Batraklara gövde takın!

Erlik pusat kuşanınca,
Olmadık iş yaşanınca,
Buyruk inip, boşanınca

- Ay çekildi, sabah yakın:
Kılıç çekin, kargı kakın!

Tanrı'dandır zağlı başak,
At bezdiren tozlu koşak...
Kurt belimde bağılı kuşak,

- Ay çekildi, sabah yakın:
Tanrı'dandır, ateş yakın!

II.

Gök Tanrı buyruđu, soluk bulunca
Gözleri od sarar, bakır alası.
Güneşten söz y r r, çeliđe tunca

Kalkar göğe Türk' n, zağlı palası;
G nlenir, boz  akal boğan balası...

Er doğar erince, Bilge Katun'dan
Aşına¹ toyundan, kara bodundan.
Tanrının izniyle Kutlug Tudun'dan,

Al kanına aldan, alev kalası;
Gövdeleri dağca yığan balası...

At sürüp bozkıra, çayır çimene,
Vuruş meydanında, uluğ kömene,²
Alaca yeminli dokuz tümene,

Büyüyüp de gürce nara salası;
Gökten gün, yerden ün, sağan balası...

Delişmen çağında kılıcı oynak,
Issı³ gök, avlakta pençesi caynak,⁴
Şahlananda birden bir çifte toynak,

Ak göğsü yeledе külek⁵ dolası;
Ak şahan, atmaca, doğan balası...

¹ Çin kaynaklarında, Kök Türk Kağanlığı 630'dan sonraki fetret devrin-
den çıkarken, Türklerin liderliğini üstlenen iki aileden bahsedilir. Bun-
lardan birisi Börüler, A-shih-na (Aşına) ailesidir ki; İl-Teriş Kağan'ın
mensup olduğu kabiledir. Bir diğeri de Arslanlar, A-shih-teler (Aşite),
yani ünlü devlet adamı, alim ve komutan Tonyukuk'un ailesidir. (S.
GÖMEÇ, Kök Börüler ve Arslanlar)

² Hayâl.

³ Sahibi.

⁴ Doğan Pençesi.

⁵ Rüzgâr.

Yedi gökte gönü,⁶ gökle yunuğa,
Ölüm karasında, yüzü donuğa,
Tanrı yolu bilip, gelen konuğa,

Abakan⁷ huyları bolca olası;
Al albız⁸ üstüne çağan⁹ balası...

Er kişide hayat, başa vurulur;
Köklü ağaç gibi yaşa vurulur.
Bitikçi¹⁰ tutulur, taşa vurulur,

Ey felek döşüne kara çalası;
Acunu yurt tutan kağan balası!

⁶ Ten, deri.

⁷ Alîcenâp.

⁸ Şeytan.

⁹ Mutlu gün, neşeli gün.

¹⁰ [Bitigçi] En eski Türkçe metinlerde 'yazıcı, kâtip' anlamında kullanılmıştır.
(E. AYDIN, Eski Türklerde Meslek Adları)

2.

**Gök illi Kutlug Tudun'un
Köl Tigin'in doğumuyla hislenmesi,
Ayguçı¹¹ Tonyukuk ile birlikte
kaba dağlardan seslenmesidir;**

İl-Teriş Kutlug dedi: *Dağlar dağa dayandı,
Yağız yer adım adım pekleşmelidir artık...
Börtü böcek uyandı, çayır çimen boyandı,*

*Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Öz yurdundan ırayan yaklaşmalıdır artık!*

Ayguçı soluklandı, dedi: *Gökler göğünden,
Sabah, öğle ve akşam, bir günde üç öğünden,
İllediğin il içre nice toydan, düğünden,*

*Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Yağı üzre yiğitler, dikleşmelidir artık!*

¹¹ [Ayguçı] Ayguçı teriminin 'sözcü, müşâvir, kağan danışmanı' anlamlarına geldiği söylenegelmıştır. Ancak, kelime kökünün 'ay-' olması, kelimeye 'söyleyici' anlamını da vermektedir. (E. AYDIN, Eski Türklerde Meslek Adları)

 l-Teriş Kutlug dedi:  ođay Dađı¹² sarmaya,
Onyedi kişi idim, Karakum'a¹³ varmaya,
Varıp da Çinlilerin yüređini yarmaya,

Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Kağanlığım acunda k kleşmelidir artık!

Ayguçı dedi: Benim,  ağrın üzre gelen g  ,
Benim Çin ülkesinden sırladığın yalım   ...
Ocak ocak obanı odlandırırken her g  ,

Gövdeler bağır basıp, sıklaşmalıdır artık;
Oğuz, Karluk ve Kırgız, ekleşmelidir artık...

¹² [Yin-şan Dağı] Kutlug Tudun, bu dağın kuzey eteklerini y a z l a k olarak kullanmıştır.

¹³ [Karakurum, Karakum] Ordos'un kuzeyindeki   ll k bölgedir.  l-Teriş Kutlug Tudun burayı k ı ř l a k olarak kullanmıştır.